

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Mae Putk

**NÕVA PÜHA OLEVI KIRIK
RESTAUREERIMISKONTSEPTSIOON**

BAKALAUREUSETÖÖ

Juhendajad: erak. prof. Lilian Hansar,
mag. Kaire Tooming

Tallinn 2008

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. AJALOOLINE ÖIEND	5
1.1 Asukoht.....	5
1.2 Rajamisaatum	5
2. HOONE EHITUS- JA KUJUNEMISLUGU	7
3. VIIMISTLUSUURINGUD	12
3.1 Kirjeldus	12
3.2 Sondaažikaardid	13
4. TEHNILISE SEISUKORRA HINNANG, ERITINGIMUSED JA RESTAUREERIMISETTEPANEKUD	25
4.1 Vundament	25
4.2 Seinad	26
4.3 Torn	27
4.4 Laudis	29
4.5 Katus.....	29
4.6 Aknad ja ukсед	30
4.7 Interjäär	31
4.8 Muinsuskaitse eritingimuste kokkuvõte	34
5. RESTAUREERIMISKONTSEPTSIOON	35
KOKKUVÕTE	38
SUMMARY	39
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	41
LISADE NIMEKIRI	42
Lisa 1.1	43
Lisa 1.2	44
Lisa 1.3	45
Lisa 1.4	46
Lisa 2.1	46
Lisa 2.1	47
Lisa 2.2	48

SISSEJUHATUS

Läänemaal asuv Nõva Püha Olevi kirik on Eestis vanuselt neljas puitkirik. Hoolimata kiriku üle kaheksa viiekümne aasta pikkusest ajaloost, pole seda traditsioonilist palkehitist siiani veel kaitse alla võetud.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on selgitada välja Nõva kiriku ajalooline taust, selle rajamisdaatum ning teha uuringutega kindlaks varasemad viimistluslahendused ja võimalike remontide toimumisajad. Lisaks ajaloolisele poolele annab käesolev töö hoonele ka muinsuskaitse eritingimused ning loob restaureerimiskontseptsiooni, mis peaks abiks olema kiriku restaureerimisel peale hoone kaitse alla võtmist lähemas tulevikus. Teemavaliku puhul osutus määravaks see, et antud objekti ning selle ajalugu on võrdlemisi vähe uuritud.

Bakalaureusetöö on jaotatud nelja peatükki, mis käsitlevad hoone ajalugu ja rajamist, ehitus- ja kujunemislugu läbi mitmete remontide, viimistlusuuringuid, tehnilise seisukorra hinnangut koos eritingimuste ja restaureerimisettepanekutega ning restaureerimiskontseptsiooni.

Ajaloolises õiendis on käsitletud kiriku rajamislugu, selle traditsioonilise ning dendrokronoloogilisest uuringust selgunud rajamisdaatumite ebakõlasid ning kiriku asukohas varem paiknenud pühakoja või kabeli paiknemist.

Teine peatükk kajastab hoone ehitus- ja kujunemislugu. Selles on kirjeldatud kiriku ehituslik pool ning suuremad remondid. Kuna arhiiviallikates leidis infot vaid peamiselt 20.sajandil toimunud muudatuste kohta, siis varasemad remondid on oletuslikud ning nende kirjeldamisel on suureks abiks olnud Eva Möldri ja Juhan Kilumetsa teostatud eelnevad uuringud.

Käesoleva bakalaureusetöö koostamise käigus tehtud viimistlusuuringuid on kirjeldatud kolmandas peatükis, mis sisaldab ka sondaažikaarte. Lisaks ajaloolisele ülevaatele ning viimistlusuuringutele on töö neljandas peatükis antud hinnang ehitise tehnilisele hetkeseisukorrale, samuti on paika pandud eritingimused ning restaureerimisettepanekud.

Töö kirjutamisel on lähtutud varasematest uuringutest, kuid olulise informatsiooni leidmiseks on teostatud ka põhjalik uuring erinevates arhiivides.

Nõva kirikut on varem uuritud 2003-04. a, mil uuringute peamisteks teostajateks olid Eva Mölder ja Juhan Kilumets. Antud uuringutest aga ametlik aruanne puudub, autori valduses on aruannete kirjaliku osa kokkuvõtted. Kirjalike ja arhiivandmete vähesus suurendab veelgi vajadust objektiga lähemaks tutvumiseks. Kirjanduses on käsitletud Nõva kirikut vaid koguteose Eesti arhitektuur 2. köites¹, kus kirjeldatakse lühidalt Nõva kirikut, sh esitatakse oletatav rajamisdaatum.

Kiriku rajamisloo selgitamisel oli abiks Eesti Kirjandusmuuseum ning selle rahvaluuleosakonnast leitud kaks legendi, mis mõlemad kiriku rajamisega seotud, kuid milles täpsed nimed ja daatumid puuduvad.

Kuna Nõva kirik ei ole kaitse all, siis ka Muinsuskaitseameti arhiivis on sellega seoses vaid üks säilik, mis käsitleb Alar Läänelaiu 2002. a teostatud dendrokronoloogilisi uuringuid², mille tulemusel tuvastati kiriku rajamisdaatum – 1751. a. Samuti on Nõva kiriku kohta vaid üks säilik Eesti Ajalooarhiivis³. Tegemist on 1888-1893. a aruandega, mis sisaldab saksakeelset aastaaruannet 1891. a kohta ning venekeelset teksti, mis puudutab kiriku omandis oleva tee küsimust. Kõige informatiivsemaks osutusid Nõva koguduse aruanded alates 1924. a EELK Konsistoriumi arhiivis. Kuluaruannetest ja eelarvetest selgusid nii mitmedki 20. sajandil teostatud remonttööd ja ümberehitused. Lääne maa-arhiivist on pärit 1952. a inventeerimisplaanid ja -joonised⁴.

Kõik tehnilist seisukorda kajastavad, illustratiivsed ning lisades toodud fotod on töö autori fotod, pildistatud detsembris 2007 ja mais 2008.

1 Eesti arhitektuur 2. Läänemaa, Saaremaa, Hiiumaa, Pärnumaa, Viljandimaa. Üldtoimetaja Villem Raam. Tallinn: Valgus, 1996. lk 33

2 MKA arhiiv A-5666, leht 6

3 EAA 1193.1.20

4 LAMA 580.2.4629, leht 8

1. AJALOOLINE ÕIEND

1.1 Asukoht

Nõva kirik asub Lääne maakonnas, Nõva vallas, Nõva külas. Harju- ja Läänemaa piirialal paiknemise tõttu on Nõva vald varem ka Harju maakonda kuulunud. Oma väikese koguduse tõttu oli Nõva kirik esialgu Harju-Risti kiriku abikirikuks, iseseivaks koguduseks registreeriti 3. juulil 1926⁵.

Nõva kirik kaardil⁶

1.2 Rajamisdaatum

Legendi järgi ehitatud Nõva kiriku meremehed, kes kunagi Nõva lähedal merehätta sattusid. Olnud juba mitu päeva merel ekselnud töotasid nad eluga pääsemise korral ehitada sinna pühakoja, kus randa jõuavad. Viimaks kuulnud nad kuke kiremist ning selle suunas liikudes jõudsidki Nõva lähistel maale. Seepeale hakati kabeli jaoks parajat paika otsima ning ehitatud puust pühakoda, mille torni tippu tänutäheks kukekujuline tuulelipp pandi⁷. Kiriku kohaks valiti aga kõige kõrgem kungas, et kirik mõisa juurde ära paistaks. Kiriku läheduses – kõige kõrgema ja tuulisema koha peal asus juba mõisa veski, mille ringikujulisest vundamendist pool ka tänaseni vaadeldav on⁸.

Ühe teise jutu järgi olnud Nõva kabel aga algselt väiksem kui ta seda tänapäeval on. Üks mõisahärra aga lasknud kabeli suuremaks ehitada⁹. Usutavasti võiski Nõval ka varem kabel olla, kuna 20.sajandi alguses on tähistatud selle kolmesajandat juubelit¹⁰ ning traditsiooniliseks rajamisdaatumiks peetakse 1636.aastat, mis ei lähe kokku aga

5 EELK konsistooriumi arhiiv, Nõva kiriku aruanded 1924.-1934. a, lehed numereerimata

6 <http://maps.laanemaa.ee/nova/>

7 ERA II 226, 551/2 (21) < Risti, Nõva v. (Alide Targamaa, 1939)

8 Suuline allikas (Silja Silver), märkmed teksti autori valduses.

9 ERA II 159, 292/3 (27) < Risti, Nõva v., Variku küla (E.Ennist, 1937)

10 Suuline allikas (Silja Silver), märkmed teksti autori valduses.

dendrokronoloogilise uuringuga määratud vanusega. Kirikuaias, praegusest kirikust nii kümne-viieteistkümne meetri kaugusel edelas on selgelt näha ka mingi varasema, tänaseks hävinud hoone vundament.

Nõva kirik 1932. a¹¹

Kirjalikel andmetel järgib Nõva Püha Olevi kirik Läänemaa rannikuala puitkabelite traditsiooni ning on ehitatud 18.sajandil. Seda kinnitab ka 2002. a teostatud dendrokronoloogiline uuring¹², mille järgi on rajamisdaatumiks 1751. a. Tänu dendrokronoloogilisele dateeringule paigutub Nõva kirik Eesti puitkirikute ajaloos auväärsele neljandale kohale jäädes vanuselt alla Ruhnu (1644. a), Rooslepa-Sutlepa-Vabaõhumuuseumi (algkuju 1627. a või 1699. a) ja Tallinna Kaasani kirikule (1721. a)¹³.

11 Tamm, Egle. Eesti kirikud: postkaarte Aivo Aia kogust. Tallinn: Tänapäev, 2001, lk 180

12 MKA arhiiv A-5666, leht 6

13 Kilumets, Juhan. Tallinna Siiemoni ja Hanna kiriku taastamine. – Muinsuskaitse aastaraamat 2004. lk 10

2. HOONE EHITUS- JA KUJUNEMISLUGU

1751. a rajatud kiriku puhul on tegemist traditsioonilise ristnurkadega rõhtpalk-konstruktsiooniga. Erinevalt pikihoonest on torniseinte nurgad lahendatud tapp- ehk puhasnurkadena. Pikihoone seinu seovad ja jäigastavad tõmbtalad seinte ülaosas ning mingil määral ristnurkseotisega „võidukaarsein“, mis eraldab altariosa kogudusesaalist. Varadevahed on täidetud samblaga. Pikihoone lääneseinaga seotud tornitüves on rõhtpalk-puhasnurk. Tüvest jäigastavad ristidega seotud neli nurgaposti, kahe vahelae talad ja põhjalõunasuunalised tõmbtalad kahel kõrgusel, millede talaotsad on tapitud torni seintesse. Kellatool traditsioonilisel kujul puudub, kaks kellakandmikku on tapitud tõmbtaladesse.¹⁴

Võidukaarsein

Kellakandmikud

Väljastpoolt on pikihoone ja torni seinad kaetud pool-punn laudisega. Kasutatud on 20-22 cm laiuseid sarnase servaprofiiliga laudu, vaid idaseinas on laudade laiuseks 26-27 cm. Idaseina laudadel on tugevad kiskumis- ja käsihõõvliga tasandamise jäljed. Kinnitamiseks on kasutatud sama tüüpi naelu, mis annab alust oletuseks, et laudis on paigaldatud samal ajal. Ristnurkade otsad nii pikihoonel kui tornil on kaetud püstlaudadega. Kõige uuem laudis paikneb idaviilul, kus laudade laiuseks vaid 10 cm, sama kehtib ka tuulekastide kohta.¹⁵ Arhiivandmetel on need paigaldatud peale 1990. a. Kirikuaruannetes on 1937. a mainitud kiriku soojustamise vajadust, mis võib anda alust oletusteks, et laudis on paigaldatud just sel aastal. 1938. a on kirikut värvitud, kuid kuna laudise paigaldamist otseselt ära ei märgita, võib see olla ka varasem. Teistkordselt värviti kirikut alles 1994. a, mil vahetati välja ka mõned “pehastunud” piirdelauad.¹⁶

14 Kilumets, Juhan. Nõva uurimistööde aruanne 2002.-2003. a. Märkmek teksti autori valduses

15 sealsamas

16 EELK konsistooriumi arhiiv Nõva kiriku aruanded 1993.-2001. a, lehed numereerimata

Hoone toetub maakividest vundamendile - nurgakivid ja hõredalt laotud täitekivid, mis võimaldavad põrandaaluse tuulutamist. Täiteaineks olnud kruus on hiljem pinnasega segunenud. Alumise palgikorra ja vundamendi kaitseks on paigaldatud ka veelaud. Katusekate on paigaldatud hõredale 70 cm sammuga latt-roovile¹⁷. Esimeseks katusekatekihiks on varasematest kistud ja tahatud ning uuematest saelaudadest laudis. Varasemad katusekihid on jälgitavad räästa servast kiriku põhjaküljel. Pääs pööningule puudub, mistõttu on varaseima kihi materjal oletuslik. Kuna saelauad tulid kasutusele alles 19. sajandil, siis võib oletada, et kistud laudadest katust on saelaudadega parandatud või koosneb esimene katus tervenisti kistud laudadest. Teiseks kihiks on osaliselt säilinud pilpa-, sindel- või kimmikatus. Sindlite või kimmide kasuks räägib 1932. a pärit foto¹⁸, millel tornikiivrit pole veel plekiga kaetud. Fotol on näha katuse sakiline vari, mis viitab just sindlite või kimmide kasutamisele. Sellele kihile on taas paigutatud roov (50x50 mm), millele kinnitub saetud laudadest katus (27x145 mm)¹⁹. Oletatava sindelkatuse rajamisaastat pole puudulike arhiivmaterjalide tõttu võimalik kindlaks määrata, kuid saelaudadest ülekattelaudis pärineb 1925. aastast²⁰. Praegu on pikihoone katus kaetud eterniidiga, mis paigaldati lõunapoolsele osale 1964. a ning põhjapoolsele 1970. a²¹. Torni telkkiivri esialgne kate on hõredal roovil laudis²², ajalooliselt fotolt võib järeldada, et pikihoonega samaaegselt on see kaetud pilbaste, sindlite või kimmidega. Täna katab tornikiivrit tsingitud terasplekk, mis on paigaldatud 1976. a²³.

Katusekatekihid. Esimene laudkatus, pilpa-, sindel- või kimmikatus, teine laudkatus, eterniit.

17 Kilumets, Juhan. Nõva uurimistööde aruanne 2002.-2003. a. Märkmek teksti autori valduses 18 vt lk 5

19 Kilumets, Juhan. Nõva uurimistööde aruanne 2002.-2003. a. Märkmek teksti autori valduses

20 EELK konsistooriumi arhiiv Nõva kiriku aruanded 1924.-1934. a, lehed numereerimata

21 EELK konsistooriumi arhiiv, Nõva aruanded 1938.-1992. a, lehed numereerimata

22 Kilumets, Juhan. Nõva uuringute aruanne 2002.-2003. a. Märkmek autori valduses

23 EELK konsistooriumi arhiiv, Nõva aruanded 1938.-1992. a, lehed numereerimata

Pikihoonel on kuus sarnaste mõõtmetega puitraamides ümarkaarsed akent. Lõuna- ja põhjakülje (kummalgi küljel kaks) aknad on püst- ja rõhtimpostidega, ühekordsete klaasidega ning kahe poolega. Kummaski pooles kaheksa ruutu, ümarkaarsed valgimikuraamid on samuti jaotatud kaheksaks omapärase ehisraamistusega. Kaks idaseina akent on hilisemate üheosaliste ja tiheda postijaotusega raamidega. Raamijaotus erineb ülejäänud akendest ning ühes valtsis paiknevate kahekordsete klaaside vahel on vitraaži jäljendavad pärgamentmaalingud, mis oletatavalt pärinevad 1836. aastast.²⁴ Kõikide pikihoone akende ette valmistati 1978. a laudadest, sissepoole kinnitatavate metallsulustega luugid²⁵ (pikiseintel kahe- ja idaseinal ühepoolsed). Lisaks pikihoone akendele on veel üks väiksem kaheksa ruuduga nelinurkne luugita aken, mis valgustab orelirõdu.

Lõunakülje aken

Idakülje aken

Kirikul on kaks kahepoolset tahvelust. Üks torni lääneseinas ning teine torni ja pikihoone vaheline, pikihoone lääneseinas. Torniuukse leng on kahest osast ning valts on tekitatud tenderpostidele naelutatud laudadest²⁶. Pikihoone uks on välisuksele sarnane, kuid tahvlid ja -liistud on rikkalikuma profileeringuga.

²⁴ Eesti arhitektuur 2. Läänemaa, Saaremaa, Hiiumaa, Pärnumaa, Viljandimaa. Üldtoimetaja Villem Raam. Tallinn: Valgus, 1996. lk 33

²⁵ EELK konsistooriumi arhiiv, Nõva aruanded 1938.-1992. a, lehed numereerimata

²⁶ Kilumets, Juhan. Nõva uurimistööde aruanne 2002.-2003. a. Märkmed teksti autori valduses

Välimised tahveluksed

sisemised tahveluksed

Arvestades talupoeglike traditsioone järgiva arhitektuuriga ning värviuuringutega tuvastatud esialgsete värvikihtide sobivust 1870. aastate viimistlusstiilidega²⁷ võib eeldada, et esimesed suuremad muudatused interjööris pärinevad just sellest perioodist. Esialgne interjäär, enne tõenäoliselt 1870. aastatel teostatud muudatusi, oli võrdlemisi lakooniline. Seestpoolt vooderdamata palkseinad, katuslagi, lõhestatud plankudest värvimata põrand. Ka pingid, mis ühel pool seljatugedega, teisel pool ilma, on tõenäoliselt ehitusaegsed. Lõhestatud poomkantpalgist ja kitsa profiilhöövliisoonega pinkide esmakordne värvimisaeg ei ole teada. Kuna ka esimene kahest värvikihist on õlivärv, võib oletada 19. sajandi lõppu kui õlivärvid laiemalt levima hakkasid.

Esimene suurem muudatuste periood leidis aset paralleelselt või vahetult peale uue altari paigaldamist, mis on dateeritud 19. sajandi II poolde²⁸. Varasema altari kohta andmed puuduvad. Remondi käigus vooderdati seinad õhukese hõõveldatud saelaudisega, mis altariseina taga puudub. Ka lagi kaeti laudadega, mis kinnitati katusekonstruktsiooni külge. Lae vooderdamise käigus ehitati ka altariruumi ja kogudusesaali eraldav võidukaart imiteeriv balustraad. Uue altari paigaldamine tingis ka idaseina keskse akna sulgemise ning kahe uue akna ehitamise²⁹, mida kaunistavad akende raamijaotust järgivad vitraaže imiteerivad pärgamentmaalingud. 1885. aastal on kirikusse ehitatud orel, mille valmistajaks kohalik

27 Mölder, Eva. Nõva interjööriuuringute aruanne 2002.-2003. a. Märkmed teksti autori valduses

28 Kultuurimälestiste riiklik register, mälestise reg. Nr 16395.

http://register.muinas.ee/pdetail01.asp?mo_id=16402

29 Mölder, Eva. Nõva interjööriuuringute aruanne 2002.-2003. a. Märkmed teksti autori valduses

meister Kustas Targama (hilisem Terkmann). Pärimuse järgi andis oreli valmimisse oma panuse ka tolleaegne Nõva mõisaproua Josephine von Baggehuffwud (1839-1917), kes nikerdas orelile gootipäraseid kaunistused³⁰. 20. sajandil on orelit parandatud 1933. a ja 1947.a, vajadust remondi järele mainitakse ka 1990.a³¹.

Järgmine suurem muudatuste periood leidis aset 1970. aastatel. Vahepealsesse aega jäävad peamiselt välistööd, mida on juba eelpool kirjeldatud ning 1940. aastatel teostatud jooksvad parandused. Lisaks pikihoone ja torni katusetöödele ning aknaluukide paigaldamisele võeti ette remont ka kiriku sees. 1970. a on interjööri värvitud, seejuures ei ole arhiivandmetes märgitud, mida täpsemalt värviti, kuid võib arvata, et enne seekordset värvimist kaeti seinad vineertahvlitega, mis on alles tänaseni. Värvimisel järgiti siiski varasemat lahendust. 1973-74. a uuendati ka põrandat – ajalooline lõhestatud plankudest põrand kaeti puitkiudpressplaatidega ning värviti.

Veidi hiljem, 1989-90. a paigaldati kirikusse elekter ja tööstusvool ning (elektri-) kütteseadmed. Seoses elektritöödega puhastati ja remonditi ka lühtrid.³²

Pikihoone sein. Vineer, laudis, palk.

Pikihoone põrand. Lõhestatud plangud, puitkiudpressplaat

30 Suuline allikas (Silja Silver), märkmed teksti autori valduses.

31 EELK konsistooriumi arhiiv, Nõva aruanded 1938.-1992. a, lehed numereerimata

32 sealsamas

3. VIIMISTLUSUURINGUD

3.1 Kirjeldus

Varasemate uuringute käigus on teostatud värvisondaaže nii interjööris kui eksterjööris. Paraku puuduvad ametlikud aruanded ja seega ka antud uuringute dokumentatsioon. Viimistlusuuringute käigus teostasid mõned uued sondaažid ning dokumenteerisin varasemad. Määrasin nii sise- kui välislaudise, nurki katva püstlaudise, orelirõdu tugisammaste, aknapiirete ja tahveluste viimistluskihid. Altari, kantli, orelid ja muu sisustuse viimistlusuuringud tuleb teostada muinsuskaitse tegevusloaga spetsialistil, kuna tegemist on kaitse all olevate kunstimälestistega.

Uuringutest selgus, et värvimistöid on interjööri erinevatel osadel teostatud erineval arvul, näiteks põrand on kuni puitkiud-pressplaatidega katmiseni olnud värvimata, seinalaudist on esmalt lubjatud, seejärel värvitud ning viimaks kaetud vineertahvlitega, mis samuti värvitud, kuid orelirõdu idapoolseid tugisambaid on värvitud mitmel korral (ülemist osa ja vahevööd neli korda, alumist osa kolm korda). Selgus ka, et vastupidiselt idapoolsetele sammastele on läänepoolseid sambad on terves ulatuses kaetud sama tooni värviga, mis katab idapoolsete sammaste ülaosa. Nii nagu läänepoolseid tugisambaid on ka orelirõdu piiret ning diagonaalseid tugitalasid värvitud neljal korral. Mõlemate puhul langeb varasem värvikiht kokku seinalaudise teise kihiga, tugitalade alumine osa on värvitud sarnaselt seinalaudise alumise poolega. Trepibarjäär on värvitud sarnaselt orelirõdu piirdega. Ka välislaudist on värvitud vaid kahel korral. Siiski on täheldatav, et valdavalt on värvimisel arvestatud eelmist värvilahendust, vaid sisemisi (pikihoone) tahveluksi katab hetkel eelmisest suurel määral erinev roheline värv ning orelirõdu tugisammaste vahevööd on esialgses lahenduses olnud rohelised, kõik hilisemad kihid on sarnased ülejäänud samba toonidega. Valdavalt on nii interjööris kui välislaudisel kasutatud heledaid sinakashalle toone. Interjööris on sellele kontrastiks seinapinda kaheks jaotav tumesinine triip, mis kordub ka seina ülaosas ning aknapiirded, mis on samuti tumesinised. Teostatud viimistlusuuringud on kirjeldatud järgnevatel sondaažikaartidel.

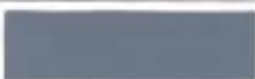
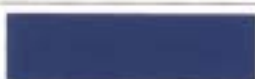

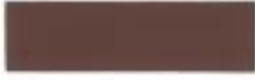
3.2 Sondaažikaardid

Lehekülgedel 14 – 24 on dokumenteeritud järgmised sondaažid:

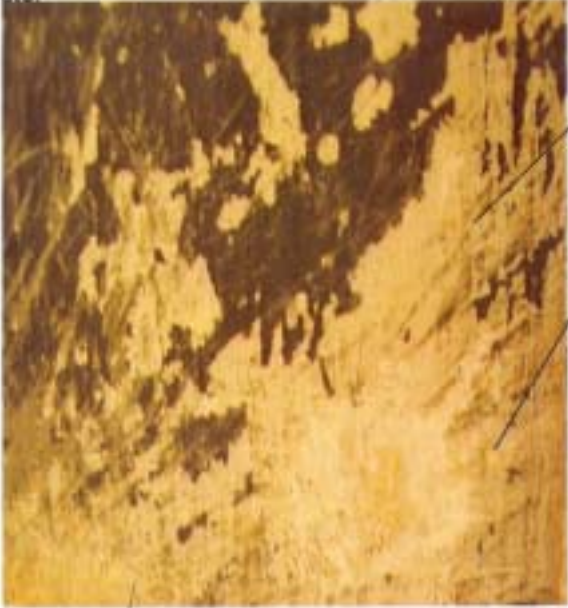
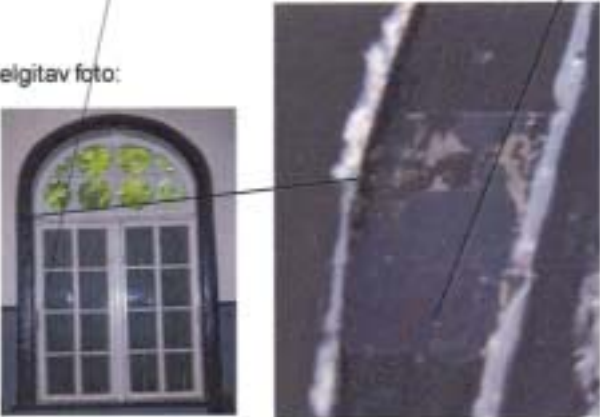

1. Interjööri seinalaudis
2. Orelirõdu idapoolne tugisammas
3. Interjööri aknapiirded
4. Sisemised tahveluksed
5. Välimised tahveluksed
6. Välislaudis
7. Püstlaudis ristnurkadel
8. Pink
9. Orelirõdu piire ja trepibarjäär
10. Diagonaalne tugitala
11. Orelirõdu läänpoolne tugisammas

Objekt: Nõva kirik, interjööri seinalaudis	Sondaaži number: 1 asukoht on näidatud põhiplaaniil (vt. LISA nr 1.2)
Objekti ehitamise aeg: 1751. a, laudis tõenäoliselt 19.saj II pool	
Suuremad remondid/muudatused: 1970. aastatel, laudis kaeti vineertahvlitega.	
Foto:	Seina ülemine pool:
	1) lubi
	2) Coelin 5*
	Seina kaheks jagav triip, sama toon kahes kihis, teine triip lae all:
	1) Lavendel 155
	Seina alumine osa:
	1) Arctis 65
2) Verona 40 	

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System. Värvikihid on loetletud alates pealmisest, hilisemast kihist.

Objekt: Nõva kirik, orelirõdu idapoolne tugisammas	Sondaaži number: 2 asukoht on näidatud põhiplaanil (vt. LISA nr 1.2)
Objekti ehitamise aeg: 1751. a	
Suuremad remondid/muudatused: suuremad remondid interjööris 1870. ja 1970. aastatel	
Foto:	Posti ülemine osa
	<p>1) Coelin 35 </p> <p>2) Arctis 20 </p> <p>3) Pacific 40 </p> <p>4) Lavendel 155 </p>
	<p>Vahevöö</p> <p>1) Coelin 35 </p> <p>2) Arctis 20 </p> <p>3) Pacific 40 </p> <p>4) Malachit 70 </p>
	<p>Posti alumine osa</p> <p>1) Coelin 35 </p> <p>2) Pacific 40 </p> <p>3) Magma 5 </p>

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealmisest, hilisemast kihist.

Objekt: Nõva kirik, aknapiirded interjööris	Sondaaži number: 3 asukoht on näidatud fassaadijoonisel (vt. LISA nr 1.2)	
Objekti ehitamise aeg: 1751. a		
Suuremad remondid/muudatused: suuremad remondid interjööris 1870. ja 1970. aastatel		
<p>Foto:</p> <p>selgitav foto:</p> 	<p>1) Lavendel 35 </p> <p>2) Coelin 40 </p> <p>3) Arctis 20 </p> <p>4) Lavendel 155 </p>	

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealsest, hilisemast kihist.

Objekt: Nõva kirik, sisemised tahveluksed	Sondaaži number: 4 asukoht on näidatud põhiplaani (v. LISA nr 1.2)
Objekti ehitamise aeg: 1751. a	
Suuremad remondid/muudatused: suuremad remondid interjööris 1870. aa ja 1970. aastatel	
Foto: 	<div data-bbox="954 490 1433 571">1) Malachit 70 </div> <div data-bbox="954 571 1433 651">2) Coelin 40 </div> <div data-bbox="954 651 1433 750"></div> <div data-bbox="954 750 1433 848"></div> <div data-bbox="954 848 1433 947"></div> <div data-bbox="954 947 1433 1046"></div> <div data-bbox="954 1046 1433 1144"></div> <div data-bbox="954 1144 1433 1243"></div> <div data-bbox="954 1243 1433 1341"></div> <div data-bbox="954 1341 1433 1440"></div> <div data-bbox="954 1440 1433 1538"></div> <div data-bbox="954 1538 1433 1637"></div> <div data-bbox="954 1637 1433 1673"></div>

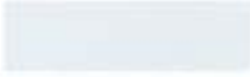

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealmisest, hilisemast kihist.

Objekt: Nõva kirik, välimised tahveluksed	Sondaaži number: 5 asukoht on näidatud põhiplaanil (vt. LISA nr 1.2)	
Objekti ehitamise aeg: 1751. a		
Suuremad remondid/muudatused: suuremad remondid interjööris 1870. ja 1970. aastatel, välisvoodri värvimine 1938. a ja 1994. a		
Foto:		
	1) Coelin 35	
	2) Malachit 45	
	3) Verona 110	
	4) Pacific 40	
	5) Pacific 105	

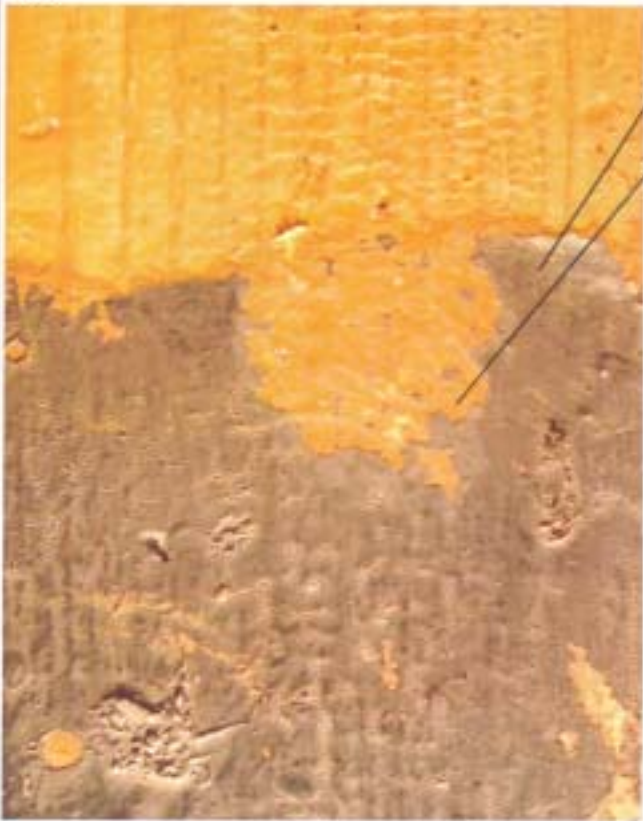

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealseimast, hiliseimast kihist.

Objekt: Nõva kirik, välislaudis	Sondaaži number: 6 asukoht on näidatud põhiplaanil (vt. LISA nr 1.2)
Objekti ehitamise aeg: 1751.a, võimalik, et laudis paigaldati alles 1937-38. a	
Suuremad remondid/muudatused: värvimine 1938. ja 1994. a	
Foto:	1) Coelin 50
	2) Pacific 110

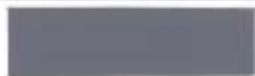

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealisest, hilisemast kihist.

<p>Objekt: Nõva kirik, püstlaudis ristnurkadel</p> <p>Objekti ehitamise aeg: 1751, võimalik, et laudis paigaldati alles 1937.-38. a</p>	<p>Sondaaži number: 7 asukoht on näidatud fassaadijoonisel (vt. LISA nr 1.2)</p>
<p>Suuremad remondid/muudatused: värvimine 1938. ja 1994. a</p>	
<p>Foto:</p> 	<p>1) Pacific 55 </p> <p>2) Pacific 105 </p>

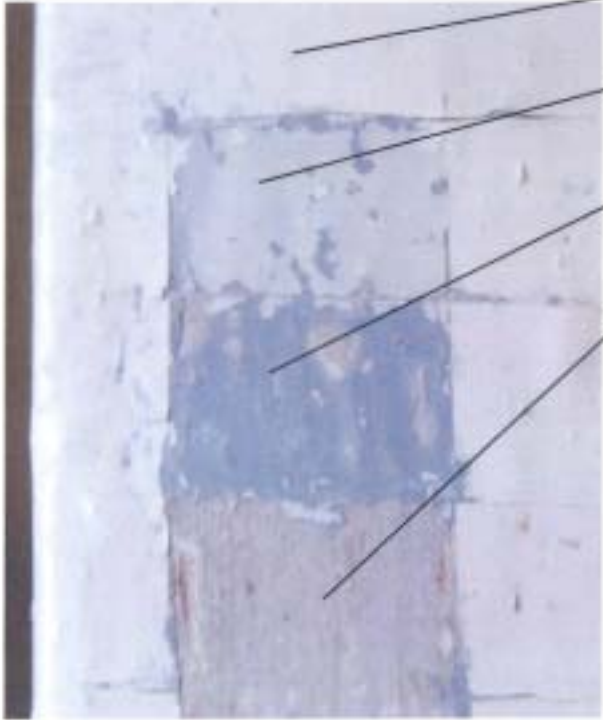

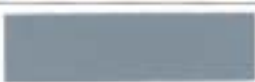

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealmisest, hilisemast kihist.

Objekt: Nõva kirik, pink	Sondaaži number: 8 asukohk on näidatud põhiplaanil (vt. LISA nr 1.2)
Objekti ehitamise aeg: 1751. a	
Suuremad remondid/muudatused: suuremad remondid interjööris 1870. ja 1970. aastatel	
Foto: 	<p>1) Lavendel 35 </p> <p>2) Bordeaux 35 </p> <p>[Empty table rows for additional color swatches]</p>

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealmisest, hilisemast kihist.

Objekt: Nõva kirik, orelirõdu piire, trepibarjäär	Sondaaži number: 9 asukoht on näidatud põhiplaanel (vt. LISA nr 1.2)	
Objekti ehitamise aeg: 1751, oreli ehitamise aeg 1885.a		
Suuremad remondid/muudatused: suuremad remondid itnerjõoris 1870. ja 1970. aastatel		
Fot 	1) Arctis 45	
	2) Arctis 65	
	3) Arctis 5	
	4) Coelin 5	

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealsest, hiliseimast kihist.

Objekt: Nõva kirik, diagonaalne tugitala	Sondaaži number: 10 asukoht on näidatud põhiplaanel (vt. LISA nr 1.2)	
Objekti ehitamise aeg: 1751.a		
Suuremad remondid/muudatused: suuremad remondid interjööris 1870. ja 1970. aastatel		
Foto:	1) Coelin 30	
	2) Coelin 15	
	3) Pacific 45	
	4) Coelin 5	

*Kõik värvitoonid on ligikaudsed. Määramiseks on kasutatud kataloogi Caparol 3D System.
Kõik värvikihid on loetletud alates pealsest, hiliseimast kihist.

4. TEHNILISE SEISUKORRA HINNANG, ERITINGIMUSED JA RESTAUREERIMISETTEPANEKUD

4.1 Vundament

4.1.1 Tehnilise seisukorra hinnang

Nurgakividest ja hõredalt laotud täitekividest koosneva vundamendi kõige probleemsemaks kohaks on idaseina lõunapoolne nurk, kus nurgakivide vajumine on põhjustanud ka hoone vastava nurga vajumise. Tornri põhjaseina piirkonnas on pinnas tõusnud ning vale kandega, mistõttu niiskus ja sadeveed valguvad vundamendi ja seina suunas.

Idasein

lõunapoolne nurk

põhjapoolne nurk

Idaseina lõunapoolse nurga vajumine. Võimalikuks põhjuseks nurgakivide vajumine – puudumine.

Torni põhjasein

Pinnase vale kalle ja puudulik sadevete ärajuhtimise süsteem, enim märgatav just tornri piirkonnas. Esimese palgirea niiskus- ja putukkahjustused. Põhjuseks lagunened veelauad ja vajunud vundamendikivid.

4.1.2 Eritingimused

Säilitada traditsiooniline vundament, peatada idaseina lõunapoolse nurga vajumine, toetada nurk ning vajadusel lisada täitekive. Tornri põhjaseina piirkonnas taastada pinnase õige kalle ning tagada sadevete äravool vundamendist ja seintest eemale, vajadusel paigaldada savimatt. Korrastada paepladitest välistrepp.

4.1.3 Restaureerimisettepanekud

Idaseina lõunapoolse nurga vajumise peatamiseks võivad osutada vajalikuks täiendavad uuringud. Kui täitekivide lisamine ning nurga toestamine ei anna tulemusi, tuleb vundamendiprobleemide lahendamiseks tellida eraldi projekt.

4.2 Seinad

4.2.1 Tehnilise seisukorra hinnang

Seinapalkide seisukorda on võimalik jälgida üsna piiratud ulatuses. Lisaks vooderdamata tsoonidele - torni sisemus, sondaažitsoon põhjaseinas on veelaudade alt vaadeldav ka esimene palgikord. Võrreldes torni sisemuse ja sondaažitsooni palkidega on kõige probleemsem esimene palgikord, millel nähtavad putuk- ja niiskuskahjustused on kõige intensiivsemad. Niiskuskahjustuste sügavus on kõige suurem põhjaseinas, kus see on üle 50 mm, mujal jääb alla 50 mm. Sondažitsoonis ei ole kahjustused väga ulatuslikud – pindmiselt kahjustunud on vaid osa palkidest. Uuringute teostamise ajal (november, detsember 2007) ei olnud märgata kahjurite aktiivset tegevust.

Putukkahjustused kirikuhoone põhjaseina palkidel.

4.2.2 Eritingimused

Hoone gabariitide muutmise ei ole lubatud. Säilitada maksimaalselt originaalmaterjali. Esimese palgikorra märgumise takistamiseks paigaldada uued veelaud. Põhjaseina esimese palgikorra idapoolne osa, kus putuk- ja niiskuskahjustused ulatuvad üle 50 mm sügavuse proteesida, vajadusel vahetada välja terve põhjaseina esimene palgikord.

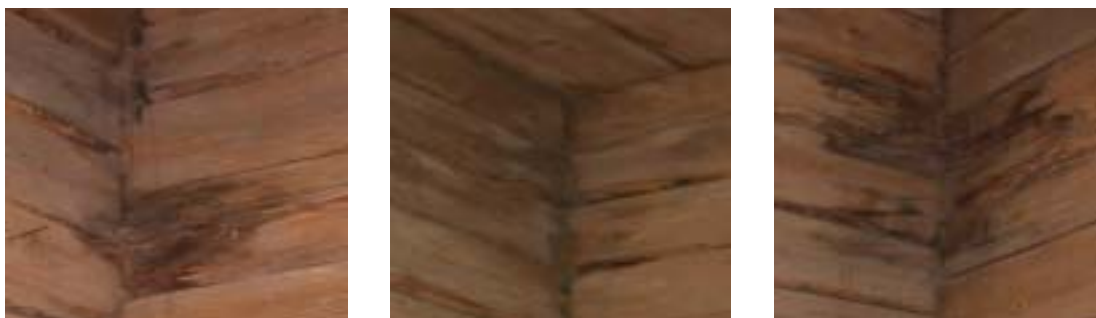
4.2.3 Restaureerimisettepanekud

Kuna valdav osa palke ei ole ilma välis- ja siselaudise eemaldamiseta vaadeldavad ning nende seisukord hinnatav, tuleb eelkõige tähelepanu pöörata vaadeldavale piirkonnale – esimesele palgikorrale. Mädaniku leviku takistamiseks ülemistele palkidele tuleb proteesida enamkahjustunud piirkonnad põhjaseinas, samuti takistada esimese palgikorra märgumist veelaudade korrastamise või uute veelaudade paigaldamise läbi.

4.3 Torn

4.3.1 Tehnilise seisukorra hinnang

Tornis on kahjustuste jälgimine puuduva voodri tõttu lihtsam. Esimesel korrusel on peamiseks probleemiks niiskuskahjustused nurkades, mille üheks põhjuseks võib olla väljaspool nurki katvate püstlaudade kehv paigaldamine või kõmmeldumisest tingitud praod. Tornis teisel ja kolmandal ehk kellakorrusel tungib niiskus seintesse peamiselt luukide piirkonnas, lisaks ka osalised putukkahjustused põrandas ja seintel. Tornikonstruktsioon on heas seisukorras ja ka seinad on vaatamata mõningatele kahjustustele tugevad. Mõnevõrra on häiritud põhjaseina staatika - allosas on tappühendus pikihoonega järgi andnud. Siin on põhjuseks vundamendi vajumine, mis ei ole ilmselt aktiivne, kuna välisvoodri liitekoht torni ja pikihoone vahel on korrektne. Hoone eriliseimaks kahjustajaks on rähn, kes teeb auke peamiselt torni lääneseinas. Varasemad augud on kaetud plekiruutudega, kuid katuseserva alla on tekkinud uus rähni-auk, mis seni katmata.

Niiskuskahjustused torni nurkades, I korrusel

Putukkahjustused torni II korrusel

Niiskuskahjustused torni III korrusel, valdavalt luukide ümbruses.

Rähni tekitatud auk torni lääneseinas.

4.3.2 Eritingimused

Puhastada torni põhjasein rohevetikast. Korrastada nurki katvad püstlauad, jätkuval niiskuse imbumisel torni nurkadesse paigaldada uued nurki katvad püstlauad.

4.3.3 Restaureerimisettepanekud

Kuna torni seinad on seespoolt vooderdamata ning hästi vaadeldavad, tuleb tornis teostada putukkahjustuste inventuur ja antiseptimine. Torn ja pikihoone vahelise välisvoodri vajumisel ning torni ja pikihoone vahelise tappühenduse ebastabiilsuse süvenemisel tuleb korrigeerida vundamenti.

4.4 Laudis

4.4.1 Tehnilise seisukorra hinnang

Laudis on valdavalt rahuldavas korras, vaid torni põhjasein on tugevalt kattunud vetikaga. Tegemist on tüüpilise nähtusega kirikute puhul – põhjakülg on niiskem, kuna sinna ei paista päike ning ei ulatu peamiselt puhuvad tuuled. Halvas seisukorras on alumist palgikorda sadevete eest kaitsev veelaud, mis kohati seinast eemaldunud – suur pragu sein ja veelaua vahel³³.

Rohevetikas torni põhjaseinal

4.4.2 Eritingimused

Välisseintel säilitada laudis. Korrastada ning asendada seinast eemaldunud veelaud. Puhastada torni põhjasein rohevetikast.

4.4.3 Restaureerimisettepanekud

Vajadusel võib välislaudist värvida traditsioonilist värvilahendust järgivates toonides ning tulenevalt viimasest värvikihist alküüdõlivärvidega. Idaviilu ja tuulekastide sobimatu kitsas laud on restaureerimistöde käigus soovitatav vahetada laiema, originaallaudisele sarnanevaga.

4.5 Katus

4.5.1 Tehnilise seisukorra hinnang

1964. ja 1970. a paigaldatud eterniitkatus on halvas seisukorras. Eterniitplaadid on sammaldunud, osaliselt vajunud, mistõttu võivad peatselt hakata läbi sadama. Hetkel ei olnud hoones sees veel läbisajukohti märgata, kuid katusest tulenevad niiskuskahjustused olid näha idaseina tuulekastidel. Torni katus on 1976. a kaetud terasplekiga, mis praegu rahuldavas seisukorras.

33 vt foto p. 4.1.1 – torni põhjapsein, lk 25

Põhjakülg

detail põhjakülje katusest

niiskus idaseina tuulekastil

4.5.2 Eritingimused

Katusekonstruktsioonide ja gabariitide muutmine ei ole lubatud. Eemaldada halvas seisundis eterniitkatuse. Säilitada ajaloolised katusekihid ja toolvärk, mida vajadusel tugevdada, proteesida. Rajada uus laudkatuse.

4.5.3 Restaureerimisettepanekud

Esmase tööna korrastada kõik ühendusplekid. Peale eterniidi eemaldamist rajada uus tõrvatud laudkatuse, katusekattena lubatud ka sindel või kimm. Tornikiivrit katva pleki roostetamise peatamiseks tuleb plekk puhastada ja värvida. Torni tipuosa ja ronirauad vajavad asendamist ning tipus paiknev puidust kuul restaureerimist.

4.6 Aknad ja uksed

4.6.1 Tehnilise seisukorra hinnang³⁴

Aknad on valdavalt rahuldavas seisukorras, suurema osa ajast suletud luukidega. Akende peamisteks probleemideks on erinevas ulatuses puitosade kahjustumine kõikide raamide aluspuudel, üksikutel prosspulkade tappidel, lengide aluspuudel. Lisaks ka puuduvad või asendamist vajavad sulused kaareraamid, katkised klaasid idaseina lõunapoolsel aknal, mis põhjustavad ka niiskuskahjustusi pärgamentmaalingutel ning puuduvad alusplekid (va lõunakülge). Välimine tahveluks on rahuldavas seisukorras, ukse alaosa on niiske, kuna paeplaatidest trepp on vajunud ning vale kaldega. Sisemine tahveluks heas seisukorras.

³⁴ akendele hinnangu andmisel on lähtutud J.Kilumetsa uuringust. Kilumets, Juhan. Nõva uurimistöde aruanne 2002.-2003. a. Märkmed teksti autori valduses

Katkised ruudud idaseina pärgamentvitraažidega akendel.

Paeplaatidest trepi vajumisest tingitud niiskuskahjustused välimistel tahvelustel.

4.6.2 Eritingimused

Säilitada kõigi seitsme originaalakna puitraamid, mida vajadusel võib proteesida, samuti kõik terved aknaklaasid ning olemasolevad sulused ning kuue akna luugid. Kittida idaseina aknad ning asendada katkised klaasid. Asendada puuduvad sulused (kaareraamidel ja lõunaseina idapoolsel aknal). Paigaldada puuduvad aknaplekid. Restaureerida pärgamentmaalingud, milleks tellida eriprojekt. Säilitada kaks kahepoolset tahvelust.

4.6.3 Restaureerimisettepanekud

Välisuks värvida sondaažikaardil näidatud varaseimat tooni õlivärviga. Vajadusel võib välisukse kaitseks kaaluda tagasihoidliku varikatuse paigaldamist.

4.7 Interjäär

4.7.1 Tehnilise seisukorra hinnang

Kiriku esialgse interjööri seisukorda võimaldavad jälgida sondaažid põhjaseinas ja põrandas. 1970. aastatel paigaldatud vineervooder ja puitkiud-pressplaatidest põrand on paigaldatud vahetult eelneva materjali (seinalaudis ja lõhestatud plankudest põrand) peale. Seetõttu on nii esialgse põranda kui seinalaudise seisukord hea. Uus põrand paigaldati varasema ebatasasuse, kuid mitte halva seisukorra tõttu. Pingid ja muu sisustus on samuti heas seisukorras.

1970. a remondi järgselt on hoone interjäär ajaloolisele kirikule ebasobiv. Kiriku harva kasutatavuse tõttu ning sondaažide põhjal võib järeldada, et interjööris on võimalik ajaloolise seinalaudise ning lõhestatud plankudest põranda eksponeerimine.

4.7.2 Eritingimused

Interjööris eemaldada 1970.aastatel paigaldatud vineertahvlid seintel ning puitkiud-pressplaat põrandal. Säilitada maksimaalselt originaalset seinalaudist. Taastada võimalikult originaalilähedane värvilahendus. Kunstimälestistena muinsuskaitse all olevate objektide (altar ja altariaed, orel, kantsel, pärgamentmaalingud idaseina akendel, lühtrid, tornikellad jm) restaureerimiseks tellida eritingimused ja restaureerimisprojekt vastavalt spetsialistilt.

4.7.3 Restaureerimisettepanekud

Kuna seinalaudise ja põranda kogu ulatuse seisukorra hindamiseks ei piisa olemasolevast sondaažist, selgub see peale vineertahvlite ja puitkiudplaatide eemaldamist. Antud viimistluskihi eemaldamisel võib ilmnedu kadusid või avariilises seisukorras piirkondi. Laudise need osad, mida on võimatu restaureerida tuleb asendada võimalikult originaalilähedaste laudadega.

Enne värvitööde algust peab tegema puhastusproove erinevate värvieemaldajatega, et leida meetod algse värvikihi väljapuhastamiseks ja eksponeerimiseks. Kui see ei osutu võimalikuks, peab algse värvilahenduse eksponeerima ulatusliku sondaažina kõigil dekoorielementidel ja võtma selle aluseks uuele viimistlusele.

Laudise värvimisel kasutada sondaažidega määratud esialgsele võimalikult lähedase tooniga linaõlivärvi (vt sondaaž 1), laudist horisontaalselt kaheks jaotavast triibust üleval pool on lubatud ka lupjamine. Orelirõdu idapoolsete tugisammaste värvimisel oleks seinte värvilahendusega kooskõla saavutamiseks otstarbekas kasutada samba ülaosa neljandat (varaseim värvitoon), vahevöö kolmandat ning alaosa teist (kattub vahevöö kolmanda tooniga) värvitooni (vt sondaaž 2), kuna sondaažiga määratud roheline toon vahevöö ning pruun posti alaosa mõjuksid hallikas-sinistes toonides üldise värvilahenduse puhul ebasobilikena. Läänepoolsete (väiksemate) tugisammaste puhul tuleb kasutada sondaažiga (vt sondaaž 11) määratud neljandat (varaseimat) värvitooni kogu samba ulatuses.

Pinkide vävimine võis toimuda kõige varem 19. sajandi lõpus õlivärvide saabumisel, kuid kuna varaseima värvikihi tumepruuni tooni mujal interjööris ei esine, annab see põhjust oletuseks, et pinkide esmane värvimine toimus siiski hiljem. Seetõttu on vajadusel lubatav värvi eemaldamine pinkidelt.

Ajalooliste viimistlusetappide jälgimise võimaldamiseks võiks eksponeerida kiriku põhjaseina sondaažitsoonis ka palkseina ning samuti säilitada selles piirkonnas fragment praegusest vineertahvlist ning põrandat katvast puitkiud-pressplaadist. Palkseina eksponeerimist võib kaaluda ka suuremas ulatuses, milleks on sobilik oreliõdu alune seinapind. Samuti tuleks eksponeerida ka värvisondaaže seintel, oreliõdu tugisammastel jm detailidel, mida tuleb kindlasti arvesse võtta enne värvimistöõde alustamist.

4.8 Muinsuskaitse eritingimuste kokkuvõte

- Säilitada traditsiooniline vundament.
- Peatada idaseina lõunapoolse nurga vajumine, toetada nurk.
- Torni põhjaseina piirkonnas taastada pinnase õige kalle ning tagada sadevete äravool vundamendist ja seintest eemale, vajadusel paigaldada savimatt.
- Korrastada paeplaatidest välistrepp.
- Hoone gabariitide muutmine ei ole lubatud. Säilitada maksimaalselt originaalmaterjali.
- Esimese palgikorra märgumise takistamiseks korrigeerida veelaudu või paigaldada uued.
- Põhjaseina esimese palgikorra idapoolne osa, kus putuk- ja niiskuskahjustused ulatuvad üle 50 mm sügavuse, proteesida, vajadusel vahetada välja terve põhjaseina esimene palgikord.
- Puhastada torni põhjasein rohevetikast.
- Korrastada nurki katvad püstlauad, jätkuval niiskuse imbumisel torni nurkadesse paigaldada uued nurki katvad püstlauad.
- Välisseintel säilitada laudis.
- Katusekonstruktsioonide ja gabariitide muutmine ei ole lubatud.
- Eemaldada halvas seisundis eterniitkatvus. Asendada see tõrvatud laudkatusega.
- Säilitada ajaloolised katusekihid ja toolvärk, mida vajadusel tugevdada, proteesida.
- Säilitada kõigi seitsme originaalakna puitraamid, mida vajadusel võib proteesida, samuti kõik terved aknaklaasid ning olemasolevad sulused ning kuue akna luugid.
- Kittida idaseina aknad ning asendada katkised klaasid.
- Asendada puuduvad sulused (kaareraamidel ja lõunaseina idapoolsel aknal).
- Paigaldada puuduvad aknaplekid.
- Restaureerida pärgamentmaalingud, milleks tellida eriprojekt.
- Säilitada kaks kahepoolset tahvelust.
- Interjööris eemaldada 1970.aastatel paigaldatud vineertahvlid seintel ning puitkiudpressplaat põrandal. Säilitada maksimaalselt originaalset seinalaudist.
- Taastada võimalikult originaalilähedane värvilahendus.
- Kunstimälestistena muinsuskaitse all olevate objektide (altar ja altariaed, orel, kantsel, pärgamentmaalingud idaseina akandel, lühtrid, tornikellad jm) restaureerimiseks tellida eritingimused ja restaureerimisprojekt vastavalt spetsialistilt.

5. RESTAUREERIMISKONTSEPTSIION

Restaureerimiskontseptsiooni loomisel tuli arvesse võtta hoone pikka ajalugu ning mitmeid remonte ja muudatusi. Siinjuures on keskendunud aga hoone välisilme ja interjööri, mitte aga sisustuse restaureerimisele. Mainitud on vaid sisustuse seda osa, mis ei ole kunstimälestisena kaitse all, kuna mälestiste uurimiseks puudub töö autoril veel vastav tegevusluba ning nende restaureerimiseks läheb tarvis eraldi projekti. Võttes arvesse erinevaid etappe hoone arhitektuurses ja sisekujunduslikus ilmes osutuks keerukaks ehitusaegse väljanägemise taastamine kuna kirikus on kaitse all olev sisustus, mis loodud üle sajandi hiljem hoone enda ehitamisest ning ei haakuks oma neogooti kujunduses kuidagi talupoegliku palkehitisega. Samavõrra sobimatu on ka interjööri praegune väljanägemine 1970. aastatel toimunud remondi tulemusel kuna vineer, olles hoone endaga võrreldes suhteliselt uus materjal, ei mõju taolises keskkonnas piisavalt väärrikana, ei lähtu kiriku ehitusajastu kujundusprintsipiidest ega ühildu kuidagi ka sisustusega.

Seetõttu tuleb restaureerimisel teha valik ning interjööris võiks see kooskõla saavutamise ning ajaloolise väärrikuse huvides olla 1870. aastate kihistus. Välistööde puhul on aga esmatähtsaks pakkuda kaitset erinevate kahjustuste eest ning ka eksterjööris pole seetõttu mõistlik voodri eemaldamine, kuigi kiriku algupärase ilmes on domineerinud katmata palk, seda nii interjööris, kui eksterjööris, ei ole laudise eemaldamine väljas otstarbekas, sest suurendaks kahjustuste tekkimise riski.

Restaureerimistöode eesmärgiks on eelkõige vältida hoone lagunemist. Kuna peamisteks probleemideks on halvas seisukorras katus, idaseina lõunapoolse nurga vajumine, tugevad niiskuskahjustused põhjaseina esimesel palgikorral ning lagunened veelauad, siis tuleks restaureerimist alustada just nendest probleemidest lähtuvalt. Praegune, eterniidist katus ei sobitu kuidagi puitkiriku ajaloolise ilmega, mistõttu tuleks uue katematerjalina eelistada laudist, mis on antud hoone neljast erinevast katusekattematerjalist varaseim. Kui tõrvatud laudkatuse rajamine peaks osutama võimatuks on materjalidena lubatud ka sindel või kimm, millest üks on samuti hoone ajaloos esindatud. Restaureerimist vajavad ka kiriku aknad, millest kõige kriitilisemas seisundis on pärgamentmaalingutega idaseina aknad. Eelisjärjekorras vajavad asendamist nimetatud akende katkised ruudud, et vältida maalingute täielikku hävimist. Välistööde puhul ei saa mainimata jätta ka laudise värvimist, mille järgi töö koostamise ajal veel vajadust ei ole. Värvkatte vananemisel ning irdumisel tuleb uue

värvitooni leidmisel lähtuda sondaažiga määratud ajaloolisest eeskujust. Vastupidiselt laudisele vajaks aga värvimist välimine tahveluks, mille lagunemise takistamiseks peaks kindlasti tähelepanu pöörama ka trepile. Sisemine tahveluks on küll paremas seisukorras, kuid värvkate on sellelgi kulunud. Ka uste värvitooni määramisel on abiks töös esitatud sondaažikaardid ning seal kirjeldatud varaseimad värvikihid.

Viimistluskihtidest tuleks eksponeerida võrdlemisi hästi säilinud laudist ka hoone siseseiintel. Praegu interjööri seinu kattev vineer ning puitkiud-pressplaat põrandal on rikkunud hoone ajaloolise ilme ning ei ole kooskõlas neogooti pärase sisustusega. Laudise eksponeerimise kasuks räägib ka interjööri detailide (altar, kantsel, orel jm sisustus) värvilahendus, mis algupärases palkhoones mõjuks võõralt. Kuna siselaudise seisukorda on võimalik hinnata vaid põhjaseina sondaažitsoonis, selgub selle terviklik olukord alles peale vineertahvlite eemaldamist. Kahjustunud piirkondadel ilmnenisel tuleb lauad restaureerida ning äärmuslike kadude osas asendada võimalikult originaalilähedaste laudadega. Seinalaudise säilitamise puhul on mõistlik ka viimistluskihtide säilitamine ning seeläbi originaalmaterjali suurem väärtustamine. Värvikihtide kinnitamise võimatuks osutumisel tuleb laudis uuesti värvida järgides viimistlusuuringutega kindlaksmääratud varaseimat värvilahendust.

Sarnaselt seintele tuleks 1970. aastate viimistlusmaterjal eemaldada ka põrandalt, kuna originaalne lõhestatud plankudest põrand ei segaks oluliselt praegu harva kasutuses oleva kiriku elukorraldust ning mõjuks ajaloolises interjööris tunduvalt paremini. Plankudest põrandaga sobiksid hästi kokku ka ajalooliselt värvimata olnud pingid. Praegu pinke kattev tumesinine värv pärineb 1989. aastast ning eelmine, varaseim värvimine võis kõige varem toimuda alles 19. sajandi lõpus seoses õlivärvide kasutuselevõtuga. Kuna tegemist on erandlikult ainult pinkidel esineva ning ülejäänud interjööri mittedobituva pruuni tooniga, võib oletada, et tegelik pinkide esmakordne värvimine toimus veelgi hiljem. Seetõttu on lubatud vajadusel pinkidelt värvi eemaldamine. Kuna pinkide praegune värvitoon sobitub interjööri, ei ole värvi eemaldamine aga primaarne. Orelirõdu tugisambaid ja piiret, diagonaalseid tugitalasid ning trepibarjääri on aga vastupidiselt pinkidele ja laudisele värvitud tihemini. Nende detailide puhul on esialgselt viimistluskihti võimalik eksponeerida vaid hilisemate eemaldamisel. Ka siin tuleb komplikatsioonide esinemisel ja uuesti värvimisel kasutada uuringutega määratud värvilahendust.

Hoone ajaloo kirjeldamisel annab palju juurde ka kõigi erinevate viimistlustappide näidete säilitamine värvi- ning materjalisondaažide kujul. Seda põhimõtet peaks jälgima kõikide detailide juures, mis on kaasatud restaureerimistöösse. Seejuures tuleks eksponeerida ka varaseimat palkseina, mis on juba vaadeldav põhjaseina sondaažitsoonis, kuid suuremahulisema näite jaoks sobib hästi ka oreilirõdu-alune seinapind. Põhjaseinas võiks säilitada ka fragmendid 1970. aastate vineertahvlist ning põrandakattematerjalist. Kontseptsioonile vastavate tööde tulemusel oleks seeläbi võimalus jälgida kõiki hoone ehitus- ja viimistlustappe, kuid üldises väljanägemises oleksid kooskõlas nii hoone välis- kui siseilme, samuti saaks väärilise ümbruse ka mälestisteks tunnistatud sisustus.

KOKKUVÕTE

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks oli anda ülevaade Nõva Püha Olevi kiriku rajamisest, ajaloost, tehnilisest seisukorrast ning teha restaureerimisettepanekuid, samuti panna kirja eritingimused ja restaureerimiskontseptsioon. Töös välja toodud ajaloolised faktid ning hoone kirjeldus peaks olema piisavaks aluseks, et Nõva kirik kultuurimälestisena kaitse alla võtta.

Arhiivianalüüsi, Kirjandusmuuseumisse jõudnud legendide ning dendrokronoloogilise uuringu põhjal selgus, et kirikuhoone on rajatud 1751. a, kuid samal kohal võis pühakoda või kabel paikneda varemgi. Traditsiooniliseks rajamisaastaks peetakse hoopiski üle saja aasta varasemat, 1636. aastat.

20. sajandil aset leidnud remontide kindlaksmääramisel ja kirjeldamisel olid suureks abiks EELK konsistoriumi arhiivis paiknevad Nõva kiriku aruanded. Varasemate muudatuste oletatav toimumisaeg on paika pandud uuringute ning Eva Möldri stiilikriitilise dateeringu põhjal.

Tehnilise seisukorra hindamisel selgus, et kõige kriitilisemas olukorras on hetkel hoone katus, mis võib peagi hakata läbi sadama ning tuleks kiiremas korras välja vahetada. Hädaabitööna vajaksid kindlasti kohendamist ühendusplekid. Korrigeerimist-proteesimist vajavad ka vundament idaseina lõunapoolses nurgas ning esimene palgikord, eriti põhjaseinas. Lisaks eelmainituile on veel mõningaid väiksemaid probleeme, mis samuti kindlasti tähelepanu nõuavad, kuid valdavalt on see vanuselt Eesti neljas puitkirik võrdlemisi heas seisukorras.

Restaureerimisel tuleb aga lisaks vältimatutele probleemidele käsile võtta ka kiriku interjäär, mille viimistluse uurimisele samuti antud bakalaureusetöös keskendutud on. Suure hulga kiriku sisustuse kunstimälestistena muinsuskaitse alla kuulumine on paraku ühtse viimistluslahenduse pakkumist mõnevõrra takistanud. Uuringuid oli aga võimalik teostada seintel ja mõnedel detailidel. Dokumenteeritud on ka kõik antud töö käigus tehtud värvisondaažid, mis peaksid abiks olema kiriku restaureerimisel. Töö autor on veendunud, et praegune, 1970. aastatel paigaldatud viimistluskiht, mille puhul enam riivab silma seinte- ja põrandakattematerjal kui algupärasele sarnane värvilahendus, tuleks kiriku ajaloolise ilme eksponeerimise huvides eemaldada. 1970. a viimistluskihist võiks säilitada vaid väikese osa kui märgi ühest hoonele osakssaanud remondietapist. Käesolev töö on sobilik võtta aluseks restaureerimistöde kavandamisel.

SUMMARY

Bachelor's thesis

The Conservation Conception of Nõva Saint Olaf's Church.

The purposes of present bachelor's thesis are: to give an historical overview of the building, to determine the founding year, to describe current technical condition and to prescribe the special conditions for heritage conservation. The thesis is divided into five chapters: history and founding; development and changes of the building; finishing surveys; technical evaluation, special conditions for conservation and conservation advice and finally the conservation conception.

For the historical overview the author visited several archives. The most informative one was the Archives of Consistory of EELC (Estonian Evangelical Lutheran Church) consisted annual reports beginning with the year 1924 and gave much information about repair and renovation in 20th century.

The founding year was determined with dendrochronological research made in 2002 by Alar Läänelaid. As a result of this research it's now known that Nõva church was built in 1751. In spite of the dendrochronological research the traditional founding year has presumed to be 1636. It might be true that an older church or chapel has been approximately in the same location before the present church. To that conclusion lead the legends in The Estonian Literary Museum and fragments of an older foundation about 10-15 m to southwest of the present building.

The building is a traditional horizontal log construction which has cross bonds in the nave and dovetail joints in the tower section. The walls of the nave are held together with tie beams and also by so-called chancel-arch wall which also marks the separation of congregation room and altar room. The foundation is made of fieldstones. The building has a cement fibre board roof under which are extant four earlier roof covering layers. There are six authentic round arched windows, two of them decorated with rare paintings made on parchment and one square window which lightens the organ-loft. Until the 1870s the interior was very modest with exposed log walls, plank floor and simple benches. During the 1870s the walls were covered

with vertical boarding and new altar was built. In 1885 the organ-loft and organ were built. The whole interior was painted in blueish-grey hues. Next extensive repair took place in 1970s. The walls were veneered and the floor was covered with fibreboard. The whole interior was re-painted.

To designate the special conditions for heritage conservation and to give conservation advice the author of this bachelor's thesis performed several surveys of finishing (i.e. materials, coats of paint) which are also documented in chapter three.

The evaluation for technical situation, the special conditions for heritage protection and conservation advice is given in chapter four. The most problematic part of the building is the cement fibre board roof which is in a very poor condition and has to be replaced by a traditional board-roof and coated with tar. Other exterior problems are subsiding of foundation in the southern corner of the eastern wall of the building, proliferation of green alga on the northern wall of the tower and parasites and excessive humidity of the first log-row in the northern wall of the building. In the interior there are less detriments but the most difficult aspect is the result of the repair which took place in 1970s.

The fifth chapter of the thesis describes the conservation conception. Firstly the external problems are to be solved in order to preserve the building and maintain normal conditions. Subsequently it is possible to start the restoration process in the interior. The veneer has to be removed from the walls and fibreboard from the floor. The color scheme has to follow the earliest finishing layers which are described in the documentation of the surveys (pages 14 – 24). For the conservation of furnishings an extra project has to be created by a licensed professional since most of the furnishing items are protected as objects of art by National Heritage Board.

As shortly described above, this bachelor's thesis gives an historical overview of the fourth eldest wooden church in Estonia. The author used different methods to gain information (i.e. archives, surveys, conversations with local people etc.). The thesis also determines the special conditions for heritage conservation and gives conservation advice which will be used as a guide during the next restoration-conservation works. Hopefully Nõva church will soon be a listed building of National Heritage Board.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

1. Tamm, Egle. Eesti kirikud: postkaarte Aivo Aia kogust. Tallinn: Tänapäev, 2001
2. Eesti arhitektuur 2. Läänemaa, Saaremaa, Hiiumaa, Pärnumaa, Viljandimaa. Üldtoimetaja Villem Raam. Tallinn: Valgus, 1996
3. Kilumets, Juhan. Tallinna Siimoni ja Hanna kiriku taastamine. – Muinsuskaitse aastaraamat 2004
4. <http://maps.laanemaa.ee/nova/>
5. http://register.muinas.ee/pdetail01.asp?mo_id=16402
6. EELK konsistooriumi arhiiv, Nõva kiriku aruanded
7. ERA II 226, 551/2 (21) < Risti, Nõva v.
8. ERA II 159, 292/3 (27) < Risti, Nõva v.
9. MKA arhiiv A-5666
10. LAMA 580.2.4629
11. EAA 1193.1.20
12. Kilumets, Juhan. Nõva uurimistöode aruanne 2002.-2003. a. Märkmed teksti autori valduses
13. Mölder, Eva. Nõva interjööriuringute aruanne 2002.-2003. a. Märkmed teksti autori valduses
14. Suuline allikas (Silja Silver), märkmed teksti autori valduses.

LISADE NIMEKIRI

Lisa 1 – 1952. a inventariseerimisjoonised

- 1.1 asendiskeem
- 1.2 sondaažide asukohad, põhiplaan, lõige
- 1.3 torni II korrus ja rõdu plaan, vaade lõunast
- 1.4 vaade läänest, ruumide eksplikatsioon

Lisa 2 – fotod kiriku fassaadidest

- 2.1 vaade läänest ja idast
- 2.2 vaade lõunast ja põhjast

HAAPSALU RAJONIS NÕVA HÜLANÕUKOGUS ASUVA KIRIKU PLAAN

MAJAVALDUSE HOOSSEIS: ÜHEKORRUSELINE PUIDUST KIRIH
 MAJAVALDUSE VALDAJA: HAAPSALU RAJONI TSN TH HMO
 MAJAVALDUSE KASUTAJA: EELK NÕVA HÕGUDUS

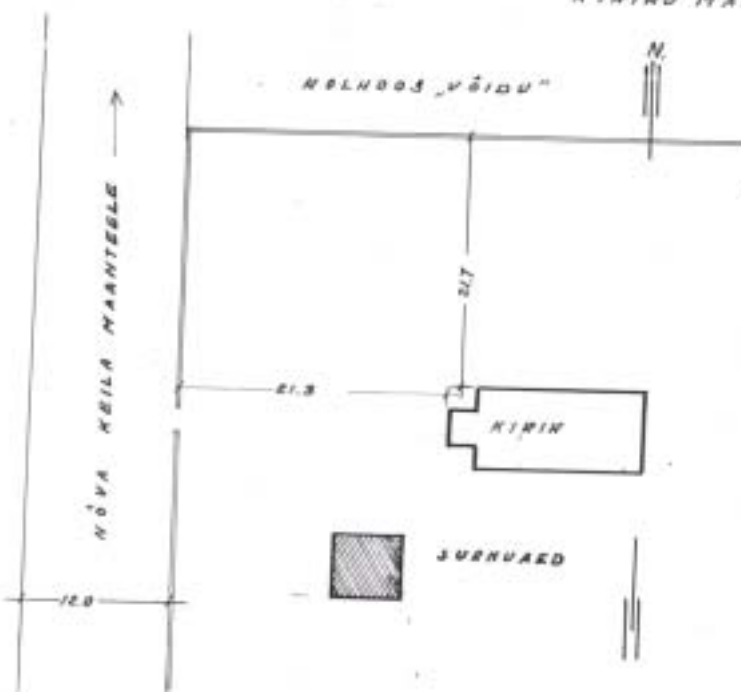
VALDAJA ALLKIRI JA HUUPÄEV:
 KASUTAJA ALLKIRI JA HUUPÄEV:

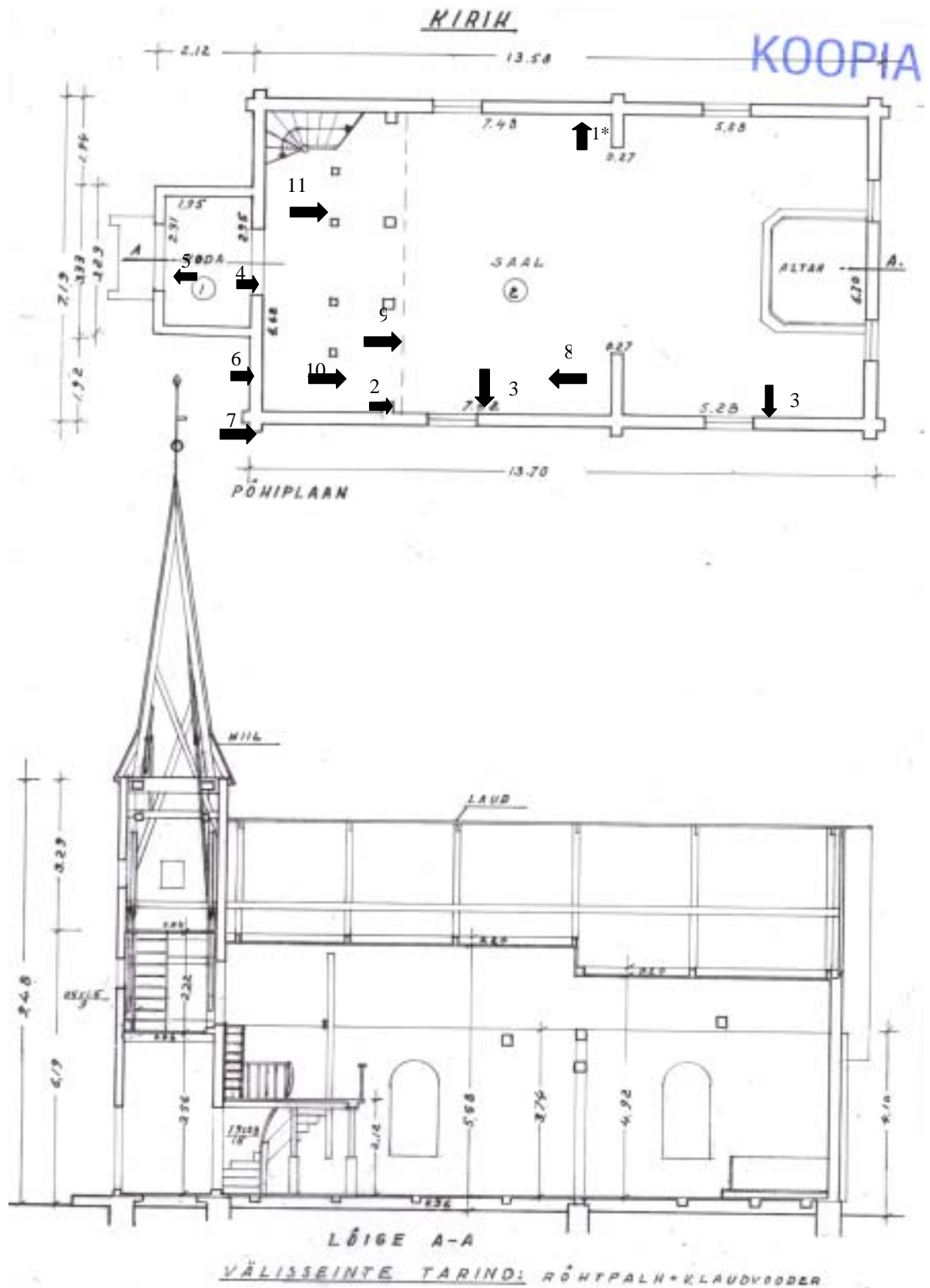
ASENDISKEEM

KIRIKU ALUSPIND 107 M²

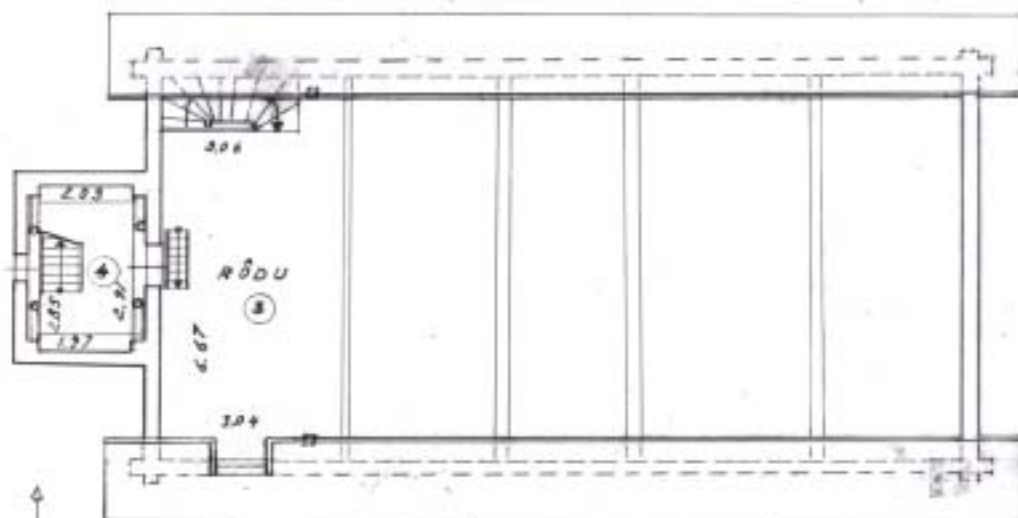
KIRIKU PÕHIPIND 105 M²

KIRIKU MAHT 472 M³

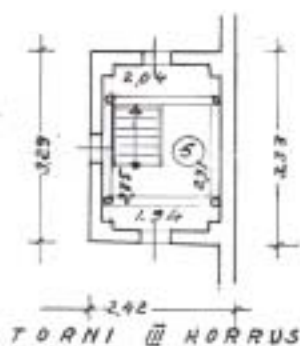

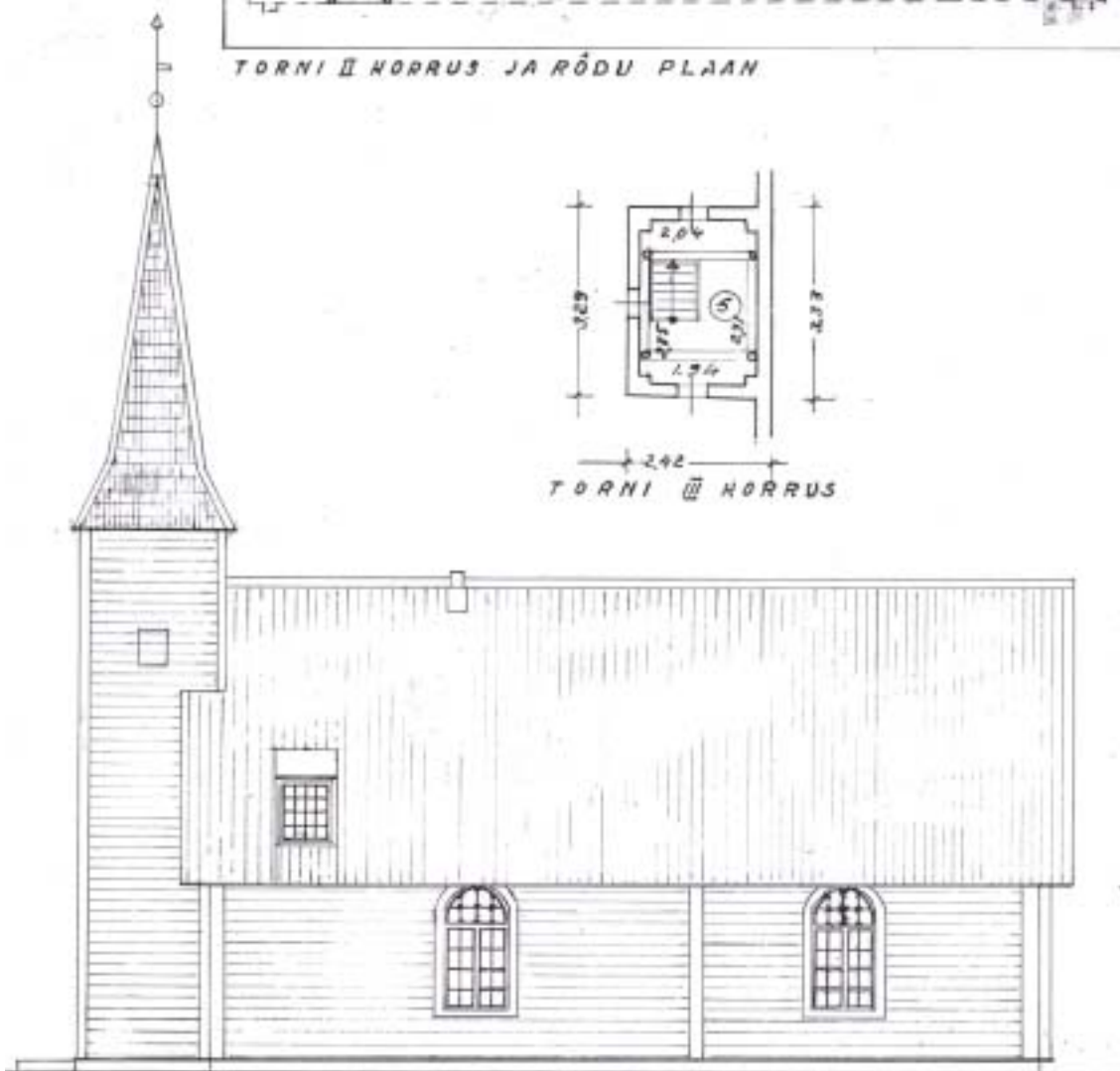
* mustade nooltega on tähistatud sondaažide asukohad

TORNI II HORRUS JA RÕDU PLAAN

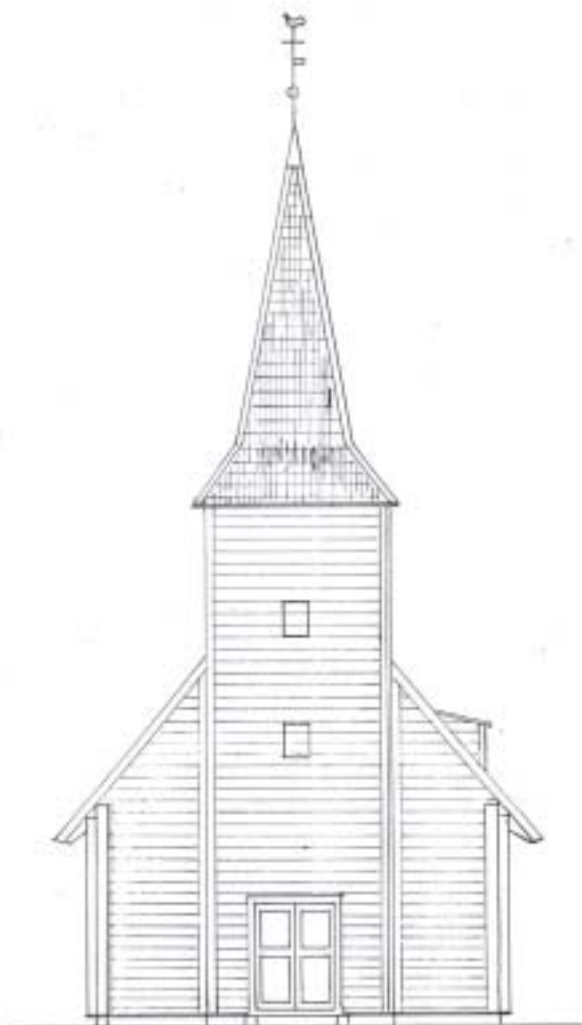

TORNI III HORRUS

VAADE LÕUNAST

KOOPIA

VAADE LÄÄNEST

RUUMIDE EHSPLIKATSIOON

IRE NE	RUUMI NIMETUS	PINNA KORRUTISAVALDIS	PÕRANDAPIND-M ²		
			ELAMIS-	MITTE- ELAMIS-	MÄRNUSI
1	KODA	$(2,91+2,95):2 \times 1,95$		5,7	5,7
2	SAAZ	$\left[(2,62+2,27+5,28) + (2,48+2,27+5,28) \right] : 2 \times (6,62+6,70) -$ $(2,08+2,40) : 2 \times 0,30 - 2,22 \times 0,22 \times 4 - 0,16 \times 0,16 \times 4 -$ $1,35 \times 0,27 - 0,72 \times 0,27$		86,2	86,2
3	RÕDU	$(3,04+3,06) : 2 \times 6,67 - 2,23 \times 0,96 - 0,18 \times 0,13 \times 2$		18,2	18,2
4	TORNI ÜKORR	$(2,85+2,91) : 2 \times (1,99+2,03) : 2 - 2,03 \times 0,30 - 1,97 \times 0,30$		4,6	4,6
5	TORNI 2 KORR	$(2,85+2,91) : 2 \times (2,04+1,94) : 2 - 1,00 \times 0,85 - 0,22 \times 0,18 \times 4$		4,7	4,7
KOKKUU				119,4	119,4

MÕISTHUD JA PLAANI VALMISTANUD: 05.06.1952a. *[Signature]* /R. KAASIK./
 N. O. N. T. N. O. L. L. I. N. U. D. I. 26.09.1952a. *[Signature]* /O. PÄRSÖLD./

